

sör is (fényesség, fény, sárga fény, lenyugvó nap fénye), de Wilhelm kommentárjai azért kiegyensúlyozzák a címszó *fordítását*. Amelyben viszont a mi szerzőpárosunk fordítása feltűnő önkényességgel jeleskedik: nemes egyszerűséggel és határozottsággal ezt a *li* írásjegyet *szépség* szóval adják vissza. Telitalálat. Szarva közt a tögye. (Mondanom sem kell, itt az ő kommentárjaik, önkényesen lefordított és értelmetlenül tömörített magyarázataik nem egyensúlyoznak ki semmit.)

Mindehhez még hozzá kell vennünk a szövegek tömörségét. Az angol fordítás van mindig a szerencsésebb helyzetben: a nyelv sok nomen-verbumját jól ki tudja használni, különösen a többes számú alanyokkal kombinálva (már ha van a mondatnak alanya). Ezért van az, hogy James Legge múlt század végi fordítása még ma is használatban van a szakemberek körében.

Nos, ez a magyar JI CSING úgy tesz, mintha a nehézkes fordítások valamelyikét egyszerűsíteni a hazai olvasó számára. Szó sincs róla. A könyvecske ad ugyan egy rendkívül primitív verziót a JI CSING szövegéből, tele önkényes fordításokkal, nemcsak csonkításokkal, hanem inkább dekoratív vagy tudálékos betoldásokkal és, természetesen, tárgyi tévedésekkel. Igyekszik ugyanis minden szöveget afféle jóslattá, a mi mai fogalmaink szerint papagájcdula-szöveggé silányítani. Mert a könyv, amint nagyképű és kenetteljes – és persze tárgyi tévedésekkel teljes – bevezetőjéből kiderül: *praktikus jóslási kézikönyvvé* változott át.

Nos, a tisztességes eljárás ilyen esetben az lehet, ha szerzők azt írják a könyv megnevezésének, ami valójában. Akkor akár arra is hivatkozhatnak – mondjuk, az alcímben –, hogy „a JI CSING alapján összeállította...”. A dilettantizmust így egészíti ki a szélhámosság: a ponyvára való fércművet klasszikus kínai mű fordításaként kínálják. Egyébként a maga nemében, mint jóslási kézikönyv, még jó is lehet. De hát, tudhatjuk, a maga nemében a *fekália* is jó.

Miklós Pál

AZ ÓRÜLT ÉS A TÜDŐBETEG

Thomas Bernhard: *Wittgenstein unokaöccse*
Fordította Hajós Gabriella
Magvető, 1990. 124 oldal, 48 Ft

Az 1989. február 12-én elhunyt osztrák író sokak szemében a háború utáni korszak egyik legjelentősebb alkotója volt. Megdöbbentő terjedelmű prózai és drámai életművet alkotott (most nem említve a versesköteteket, dramoletteket és az újságcikkek százait), a legnagyobb romanikusokra emlékeztető művészi lázban égve újította meg a német próza mondatát, teremtett verslélegzetű, új színházi retorikát, senkivel és semmivel sem törődve, csak belső démonára fűelve tépett szét művészi és társadalmi kötöttségeket, aratott sikert és kavart botrányt – eredeti volt, zseni a szó legősibb értelmében: teremtő erő és teremtő vágy. Életművet mondtam, nem véletlenül: Thomas Bernhard korunk azon kivételes személyiségei közé tartozott, akik képesek voltak még eme ritka fenomén megalkotására, nem pontszerű és önmagukba záródó, de egymást folytató, egymásnak átkiabáló, egymással drámai vagy parodisztikus vitát kikényszerítő, de éppen ezért nem sorozatszerű, hanem egységként szemlélhető és csak így befogadható műegyénségek létrehozására. Jó néhány olvasó és kritikus ezért tartotta önismétlőnek, monotonnak és automatikusnak művészetét. A tévedés abban van, hogy az irodalmi hősokeket és írójukat azonosították, az önmaguk által szőtt nyelvi hálóban vergődő figurákat bernhardi ónarcképeknek tekintették. Ezek a portrék azonban mindenekelőtt parodisztikus természetűek, a repetitív nyelvhasználat a beszélő monomániásan megszállott, gyakran apróságokhoz és piciny rögeszmékhez ragaszkodó személyiségét mutatja be, és teszi komikussá vagy még inkább tragikomikussá a megnyilatkozást a wittgensteini mondás szellemében: „*nyelvem határai jelentik világom határait*”.

És ezzel a kisregényhez jutottunk, amelynek első kiadása 1982-ben jelent meg a frankfurti Suhrkampnál. A cím nyilvánvalóan Diderot híres művére, a RAMEAU UNOKAÖCCSÉ-re utal, ott is egy félórült, botrány-

hős rokon vergődik a híres nagybácsi árnyékában. Könyvünkben Paul Wittgensteinnek hívják, a nagy filozófus, Ludwig unokaöccse, gyakorló őrült és tébolyult operafanatikus, Forma-1-rajongó, végül példás hivatalnok – Thomas Bernhard barátja. Ludwig Wittgenstein alakja egész életében foglalkoztatta és gyötörte Bernhardot, de közvetlenül soha nem írt róla. 1971-ben a *Ver Sacrum* folyóirat felkérését így utasította el: „nem írok Wittgensteinről, nem mintha nem volnék rá képes, de mivel nem tudom őt megválaszolni”. Közvetett módon azonban újra és újra megjelentette szellemalakját, talán nem túlzás azt állítani, hogy Wittgenstein volt a legemlékezetesebb bernhardi hősök protoútusa, az ő átszellemítése rohangál tébolyodottan Konrad alakjában A MÉSZÉGETŐ-ben, az IGEN tudós főhősében, a JÁRÁS minden angol szöveg nadrágban cseh-szlovák selejtárut gyanító filozófusában, az UNGENACH hatalmas vagyonát elajándékozó Robertjében – hogy csak a magyarul is olvasható művekre utaljék. Wittgenstein Bernhard szemében mindenekelőtt őrült volt, olyan elmebeteg, aki publikálta őrültségét, szemben Paullal és a többi alakkal, akik viszont praktikáltak őrültségüket és filozófiájukat. Még világosabb az összefüggés, ha belátjuk, hogy a bernhardi eszelősök csak a wittgensteini tanítást teszik radikálisan magukévá: „A filozófia nem ím, hanem tevékenység.” És mégis: hatalmas és döntő a különbség az agyukat folyamatosan publikáló őrültek (Wittgenstein, Bernhard) és az agyukat folyamatosan praktikáló elmebetegek között (Paul Wittgenstein, Konrad stb.). A publikáló őrült sohasem komikus, alkotása önmagában hordja ábrázolását, folytonosan önmaga által ábrázolódik, önmagát teszi objektivációja tárgyává, éppen ezért válik egy másik agy számára leképezhetelenné, kivonja magát az ábrázolás alól – ezért volt lehetetlen Thomas Bernhard számára Ludwig Wittgenstein megrajzolása. A filozófiáját folytonosan praktikáló és őrültségét folytonosan kiélő agy, mivel nem képes ábrázolni önmagát, komikus vagy tragikomikus szellem, és ábrázolható. És mivel Thomas Bernhardot egész életében az ilyen típusú agyak ábrázolása foglalkoztatta, ezeket az agyakat állította életműve közép-pontjába, jó okom van rá, hogy korunk talán legfontosabb komédiafrójának nevezzem.

A WITTGENSTEIN UNOKAÖCCSÉ-ben ez a két agy, a publikáló, tüdőbeteg (Bernhard) és a praktikáló, őrült (P. Wittgenstein) egyidejűleg ábrázolódik, a kisregény egy barátság története (kár, hogy a magyar kiadásból lemaradt az eredeti német alcím: EINE FREUNDSCHAFT). Ez a kettős megjelenítés azonban egyáltalán nem válik a könyv javára, az ábrázolható és az ábrázolhatatlan kölcsönösen gyengítik egymást. És a legfőbb hiányosság, hogy Paul alakja, zsenije, őrültsége, lenyűgöző műveltsége, egész unikális személyisége csak üres kijelentésekben él, maga a jelenség pusztá fantom, ráfogások sorozata marad. Talán Thomas Bernhard tisztelete és szeretete barátja emléke iránt volt az akadály, hogy nagyszabású komikus vagy tragikomikus jellemrajz szülessen, az egyedül adekvát Paul praktikáló őrültségéhez.

Bernhard lenyűgöző nyelvi ereje, mondatalkotói képzelete, csak a legnagyobb zenészekéhez hasonlítható nyelvszervezői tudása, mint mindig, most is ünnepi perceket szerez az olvasónak. Az eddigi magyar fordítások (mindenekelőtt Györfly Miklós és Tandori Dezső kongeniális munkái) ragyogóan, jelentőségéhez méltó rangon közvetítették mindezt. Ezúttal nem így történt. A fordító, Hajós Gabriella nem hallja a bernhardi nyelv sokszólamú zeneiségét, a mondatok csikorognak szűk medrükben, meg sem közelítik az eredeti széles, óriási lendületű áradását. És még súlyos, szinte komikus elfordításokat is szóvá tehetnék, álljon itt a legkirívóbb: Immervoll rendőr természetesen nem „szenvédélyes tizenhétmég-négjátékos volt” (Siebzechnundvierspielder), hanem a jól ismert huszonegyezést preferálta (17. o.).

Mindamellettt akkor is örvendetes, hogy újabb Bernhard-könyv olvasható magyarul. De most már várjuk legfontosabb drámájának megjelentetését.

Bán Zoltán, András